

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СЕНСОРНИХ КАНАЛІВ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Коляда Еліна Калениківна,
*кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри практики англійської мови
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
elina.koliada@vnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-5437-1320*

Калиновська Ірина Миколаївна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри практики англійської мови
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
kalynovska@vnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3406-1456*

Мета нашого дослідження – охарактеризувати основні канали невербального спілкування, репрезентовані у сучасному англomовному художньому дискурсі. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: розглянути сутність невербальної комунікації; проаналізувати оптичний, акустичний, тактильно-кінестетичний та ольфакторний канали невербальної комунікації. Матеріалом дослідження слугували дискурсні фрагменти, що відображають невербальну комунікацію, виокремлені із сучасних англomовних художніх творів.

Методи. Аналіз фактичного матеріалу здійснювався із залученням таких методів: методу суцільної вибірки, контекстуального аналізу та описового методу.

Результати. Як показало проведене дослідження, усі елементи невербальної комунікації демонструють тісний зв'язок один з одним, вони можуть взаємно доповнювати один одного або вступати в протиріччя один з одним. Характерною особливістю невербальної комунікації є те, що вона здійснюється за участю всіх органів чуття: зору, слуху, дотику, смаку, нюху, кожен з яких формує свій канал комунікації. До основних каналів невербальної комунікації належать: оптичний, акустичний, тактильно-кінестетичний та ольфакторний, які репрезентовані у сучасному англomовному художньому дискурсі.

Висновки. Сенсорні канали невербальної комунікації забезпечують можливість сприйняття людиною практично всіх біологічно і соціально значимих видів інформації, що надходить із зовнішнього світу. В англomовному художньому дискурсі відображена взаємодія всіх видів невербальної інформації, що передається по каналах різної сенсорної модальності, і її взаємодія з власне вербальною інформацією. Комуніканти використовують невербальні засоби для здійснення своїх намірів, як-от: встановлення певного психологічного контакту, вираження емоцій тощо. Невербальні засоби беруть активну участь у формуванні образу комуніканта, розкритті його внутрішнього світу.

Ключові слова: оптичний, акустичний, тактильно-кінестетичний, ольфакторний, канал, кінесика, проксеміка, хронеміка.

REPRESENTATION OF SENSORY CHANNELS OF NONVERBAL COMMUNICATION IN MODERN ENGLISH-LANGUAGE FICTIONAL DISCOURSE

Koliada Elina Kalenykivna,

*Candidate of Philological Sciences, Professor,
Head of the Conversational English Department
Lesya Ukrainka Volyn National University
elina.koliada@vnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-5437-1320*

Kalynovska Iryna Mykolaivna,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Conversational
English Department
Lesya Ukrainka Volyn National University
kalynovska@vnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3406-1456*

Purpose. Our research aims to characterize the main channels of non-verbal communication represented in modern English-language fictional discourse. Realization of the set goal involves the following tasks: consider the essence of non-verbal communication; analyze optical, acoustic, tactile-kinesthetic, and olfactory channels of non-verbal communication. Discourse fragments reflecting non-verbal communication, selected from modern English-language fictional works, served as the research materials.

Methods. The research was carried out with the involvement of the following methods: continuous sampling method, contextual analysis, and descriptive method.

Results. As the research has revealed, all elements of non-verbal communication show a close relationship with each other, they can either complement each other or contradict each other. A characteristic feature of non-verbal communication is that it is carried out with the participation of all senses: sight, hearing, touch, taste, and smell, each of which forms its own channel of communication. The main channels of non-verbal communication include optical, acoustic, tactile-kinesthetic, and olfactory ones which are represented in modern English-language fictional discourse.

Conclusions. Sensory channels of non-verbal communication ensure the ability of people to receive biologically and socially significant types of information that come from the outer world. The English fictional discourse depicts the interaction between various forms of non-verbal information, transmitted through the channels of sensory modalities, and the interaction with the verbal information itself.

Communicants use non-verbal means to express their intentions, like, establishing a psychological contact, expressing emotions etc. Non-verbal means take an active part in the formation of the communicant's image and the revelation of his/her inner world.

Key words: optical, acoustic, tactile-kinesthetic, olfactory, channel, kinesics, proxemics, chronemics.

1. Вступ. Спілкування, праця, гра є різними способами взаємодії людини зі світом та з іншими людьми. Взаємодія виступає інтегруючим чинником, за допомогою якого відбувається об'єднання частин у певний тип цілісності. Категорія взаємодії є методологічним підґрунтям для пізнання багатьох природних і соціальних явищ, до яких належить комунікація – смисловий аспект соціальної взаємодії. Даючи розширене визначення комунікації, американський дослідник Ч. Кулі під комунікацією розуміє механізм, за допомогою якого існують і розвиваються людські взаємини, – всі символи свідомості разом із засобами передачі їх у просторі і збереження в часі. Комунікація охоплює вираз обличчя, пози і жести, тон голосу, слова, письмові та друковані документи, залізницю, телефон і будь-які інші досягнення в галузі підкорення простору і часу (Cooley, 1998: 48).

Спілкуючись, люди обмінюються думками, ідеями, інтересами, настроями, почуттями тощо, тобто тим, що називають інформацією. І тоді сам процес комунікації узагальнено можна

розглядати як обмін інформацією: «комунікація – цілеспрямований процес інформаційного обміну між двома і більше сутностями за допомогою певної семіотичної системи» (Селіванова, 2011: 274). Однак процес комунікації не можна звести тільки до передачі інформації. Він виконує й інші не менш важливі функції: регулятивні (статусні чи управлінські), емоційно-афективні (обмін почуттями, емоціями), фатичні (встановлення контактів) тощо.

Невербальні знаки разом із вербальними знаками формують комунікацію як багатоканальний процес соціальної взаємодії (Серякова, 2012: 223). Підвищений інтерес до вивчення невербальних компонентів комунікації зумовив **актуальність** вибраної теми. Підтвердженням тому слугують численні дослідження різного спрямування останніх десятиліть (наприклад, Коццолино, 2015; Льюїс, 2016; Піз А., Піз Б., 2017; Серякова, 2012; Солощук, 2009; Ставицька, 2006).

2. Постановка завдання. Мета нашого дослідження – охарактеризувати основні канали невербального спілкування, репрезентовані у сучасному англomовному художньому дискурсі. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: розглянути сутність невербальної комунікації; проаналізувати оптичний, акустичний, тактильно-кінестетичний та ольфакторний канали невербальної комунікації. Матеріалом дослідження слугували дискурсні фрагменти, що відображають невербальну комунікацію, виокремлені із сучасних англomовних художніх творів.

Методи. Аналіз фактичного матеріалу здійснювався із залученням таких методів, як метод суцільної вибірки, контекстуальний аналіз та описовий метод.

3. Виклад основного матеріалу дослідження

3.1. Теоретичні засади дослідження. Різні визначення комунікації враховують: 1) різноманітність її способів, лише одним з яких є вербальна фіксація інформації, що передається; 2) специфіку мети передачі інформації (інформування, заборона, виховання, навчання, емоційний вплив, маніпуляція тощо); 3) дискретність/недискретність породження та сприйняття інформації, тобто наявність відстані в часі та просторі між комунікантами, протиставленої комунікації «тут і зараз»; 4) спосіб адресованості інформації (персональна, надперсональна, аксіальна, ретіальна) (Селіванова, 2011: 274).

Залежно від семіотичної системи, якою користуються комуніканти, виокремлюють вербальну і невербальну комунікацію. Під невербальною комунікацією розуміють взаємодію між учасниками спілкування за допомогою невербальних засобів (Бацевич, 2011: 287). У наукових дослідженнях є різні класифікації невербальних знаків комунікації. Однак, які б невербальні засоби не виділялися, всі вони можуть бути зведені до кінесичних (рухи тіла), просторових (організація поведінки, міжособистісного спілкування) і часових характеристик взаємодії. Поясненням цьому є той факт, що в основі відомих класифікацій невербальних засобів спілкування лежать основні атрибути матерії: рух, простір і час.

Систематизуючи невербальні компоненти комунікації з огляду на ступінь їхньої комунікативної обов'язковості і функціональної навантаженості, українська дослідниця І.І. Серякова ранжує їх за ядерно-периферійним принципом у вигляді поля, в якому ядерну позицію займає мікрополе «погляд». Навколо ядра розміщуються повноцінні зони (мікрополе «жест», «відстань», «голос», «посмішка», «поза») й інтегративні зони, які виокремлені на основі принципу синергетичної взаємодії сенсорно-моторних модальностей і утворюють такі невербальні знаки, як «вираз обличчя», «дотик», «плач», «сміх», «контакт очей» тощо. Периферію поля займає зона «артефакти». Усі зони поля взаємодіють з ядром та одна з одною. Ця взаємодія полягає в тому, що, по-перше, в комунікативно-функціональному аспекті – людина розмовляє, жестикулює й усміхається майже одночасно, невербально передаючи свої емоції й комунікативні наміри. По-друге, взаємодія виявляється у семіотичному аспекті за законами синергетичної теорії – кількість дисипативних систем, що взаємодіють, зумовлює виникнення системного явища нової збагаченої якості. Накладання одного мікрополя на інше створює інтегративні

зони нових невербальних знаків, утворених шляхом злиття характеристик та ознак двох або більше полів (Серякова, 2012: 104–110).

3.2. Відображення каналів невербальної комунікації у сучасному англомовному художньому дискурсі. Усі елементи невербальної комунікації тісно пов'язані один з одним, вони можуть взаємно доповнювати один одного або вступати в протиріччя один з одним. На підтвердження цього наведемо приклади з англомовного художнього дискурсу:

(1) *Her voice and appearance were like those of an apparition, and for the first time Nora wondered if there wasn't something in Polly's fancy that she was really a witch* (Steinman, 1994: 125);

(2) *His manner of wearing expensive, very conventional clothes contradicted his unconventional conversation* (Caponi-Tabery, 1998: 11).

У прикладі (1) голос відповідає зовнішності (і голос, і вигляд були, як у привида), а у прикладі (2) спостерігаємо невідповідність між зовнішнім виглядом, зокрема, манерою одягатися і манерою говоріння (манера носіння дорогого традиційного одягу протирічила нестандартній манері спілкування).

Будь-яка моторна і сенсорна зміна положення тіла людини стосовно чуттєвої системи відліку є невербальний знак (жест, поза, погляд тощо) як результат осмислення відчуттів, породжуваних сенсорними сигналами (Серякова, 2012: 74). Однією з найважливіших особливостей невербальної комунікації є те, що вона здійснюється за участю всіх органів чуття: зору, слуху, дотику, смаку, нюху, кожен з яких формує свій канал комунікації.

З-поміж основних каналів невербальної комунікації можна виокремити оптичний, акустичний, тактильно-кінестетичний, ольфакторний. Оптичний канал функціонує на основі зору. Зір є основним орієнтиром людини у світі, основним джерелом інформації для людини і надійним способом її верифікації. Візуальний образ забезпечує сприйняття предметів, що охоплює надзвичайно велику сферу фізичних явищ, зокрема, колір, світло, форму, розмір та їх локалізацію у просторі. Органом зору й одночасно органом візуального контакту є очі, які, на думку Х. Льюїса, є найважливішим інструментом невербальної комунікації, оскільки вони можуть передати найтонші нюанси емоцій і настрою (Льюїс, 2016: 114). Ця думка є суголосною висловленій І.І. Серяковою про те, що погляд з-поміж невербальних компонентів комунікації посідає головне місце, що зумовлено перцептивними і когнітивними особливостями самого процесу зорової активності. Погляд людини спрямовано на картину світу, вона ідентифікує об'єкт, співвідносить його з іншими об'єктами, інтерпретує його відповідно до ситуації або події. Очі не тільки бачать, а й виражають думку та емоцію. Вони активні навіть тоді, коли людина мовчить і контролює свою міміку й рухи (Серякова, 2012: 104).

Оптичний канал передає інформацію про кінесику людини, яка охоплює жести рук, голови, ніг, вираз обличчя (мімічні жести), поставу, ходу тощо (Бацевич, 2011: 283). Наприклад:

(3) *Josh saw her smiling and asked, "What are you smiling about?"* (Wildheart, 2010: 180);

(4) *I saw him wave his hand towards the Hindus* (Steel, 2020: 126).

У прикладі (3) оптичний канал передає інформацію про мімічний жест – посмішку (*Josh saw her smiling*), а в прикладі (4) – про жест рукою (*I saw him wave his hand*).

Іноді до кінесики залучають «вокальну міміку» (інтонацію, тембр, ритм, вібрацію голосу тощо), експресію (виразність, силу вияву почуттів, переживань), окремі сфери чуттєвого сприйняття комунікантів за допомогою нюхового, смакового, слухового, зорового й тактильного каналів, проксеміки та хронеміки (Селіванова, 2011: 228–229). Розглянемо приклад:

(5) *The skin he nuzzled tenderly tasted salty from the day's heat and smelled from the faint tropical aroma of her sunscreen* (Monaco, 2003: 109).

Наведений приклад демонструє чуттєве сприйняття за участю тактильного (*he nuzzled tenderly*), смакового (*tasted salty*) і нюхового каналів (*smelled from the faint tropical aroma of her sunscreen*).

Починаючи з 90-х років ХХ сторіччя розуміння кінесики розширюється до манери одягатися, зачісуватися тощо (Солощук, 2009: 23). До кінесики належать і такі рухи, які пов'язані з використанням предмета: грюкання дверима, поскрипування стільцем, почерк. Кінесика – це поняття, що використовується для позначення різних рухів людини, але найчастіше рухів рук і обличчя. За допомогою одного жесту, як зазначає М. Коццолино, людина може передати таку кількість інформації, яку вона змогла б передати лише за допомогою досить великої кількості слів. До того ж людині потрібно значно менше часу і когнітивних зусиль на підготовку жесту, ніж на підготовку відповідного вербального повідомлення (Коццолино, 2015: 100–101).

Сприйняття руху здійснюється, окрім зорового, слуховим і кінестетичним аналізаторами. Наприклад:

(6) *I heard someone moving behind me and I turned to see who it was and it was William getting up, I turned my head back to Wells and he came closer but he was injured* (Hollinshead, 2010: 125);

(7) *Then out of the ominous shadows, a hand covered my nose and mouth, and within seconds, everything went black. I could feel my body being carried off in the darkness, then I felt nothing at all...* (French, 2021: 182).

У прикладі (6) йдеться про сприйняття руху слуховим аналізатором (*I heard someone moving behind me*), а в прикладі (7) – кінестетичним (*I could feel my body being carried off*). Сприйняттю руху допомагає осмислення змін у навколишньому середовищі на основі індивідуального досвіду і знань особистості (Варій, 2007: 305).

Оптичний канал також передає інформацію про просторову орієнтацію комунікації (проксеміку). Проксеміка позначає просторові параметри, які використовують у комунікації як супровідні, зокрема, це територія, де відбувається спілкування, дистанція між співрозмовниками; спосіб їхнього розташування, локалізація сторонніх осіб, предметів, явищ природи тощо (Селіванова, 2011: 601). Усі органи чуття – а не лише зір – сприймають і визначають просторові дистанції (Hall, 1990: 75). Зміна дистанції задає спілкуванню тон, розставляє акценти, а іноді навіть переважає за значимістю сказані слова (Hall, 1980: 204). Проксемна поведінка людини завжди реалізується за допомогою рухової активності. Наприклад:

(8) *She saw him turn towards Netherfield, leading away from the house. Impetuously, she called to him, but he did not answer, simply moving ahead.* (Jeffers, 2009: 141).

У наведеному прикладі інформація про проксемічну поведінку передається через оптичний канал (*She saw him turn*).

Слух відповідає за акустичний канал невербальної комунікації, по ньому надходить паравербальна інформація. Для позначення невербальних голосових сигналів використовують поняття – паралінгвістика. З-поміж паралінгвальних елементів виокремлюють елементи з екстралінгвальними та паралінгвальними властивостями (Trager, 1958). Екстралінгвальні елементи – це індивідуальні властивості голосу мовця, які асоціюються з манерою говоріння. Вони проявляються не в одному звукові, а в досить довгій низці звуків (Коццолино, 2015: 80). Паралінгвальні властивості – це акустичні зміни частоти, амплітуди, темпу звуку і можливі комбінації цих характеристик. Вони включають такі чинники, як підвищення і пониження гучності голосу, зміну тону, тривалість пауз, швидкість мовлення і ритм. Паралінгвальні властивості охоплюють три типи голосових елементів: голосові характеристики (сміх, зітхання, плач, позіхання), якісні ознаки голосу (інтенсивність і тембр) і голосові вставки (бурчання і звуки на зразок «ох», «хм» тощо).

Той, хто вміє слухати, розуміє більше, ніж означають слова мовця. Він чує й оцінює силу та тон голосу, швидкість мовлення. Він помічає відхилення у побудові фраз (наприклад, незакінченість речень), зауважує часті паузи. Ці вокальні вирази разом із відбором слів та виразом обличчя корисні для розуміння повідомлення (Морозов, 2014: 239). Голос – важливий засіб для передачі інформації оточуючим про те, що внутрішньо переживає конкретна людина.

Наприклад:

(9) *As he got closer, I could hear him talking to the linesman in a pleading, childlike tone of voice, asking whether Karpa was also getting a penalty. When the linesman told him the referee had only given a penalty to him, things got ugly real fast. Standing in the penalty box doorway, Gretzky began a stream of expletives that continued as he took his seat on the penalty box bench. His face had contorted with anger, and the childlike voice had now become a raspy snarl* (Freeberg, 2001: 46).

У цьому прикладі спостерігаємо голосові модуляції хокеїста, якого переповнюють негативні емоції (*the childlike voice had now become a raspy snarl*).

Тактильно-кінестетична інформація про фізичний контакт і розташування тіла в просторі надходить від сенсорних рецепторів, що знаходяться в шкірі, м'язах, сухожиллях, суглобах і у внутрішньому вусі. Тактильні засоби підсилюють емоційне забарвлення спілкування. До них належать рукостискання, поплескування по плечу, обійми тощо. Наприклад:

(10) *Reaching for a shoulder to squeeze, he would sometimes pat me lightly on the back or take me by the elbow and gently steer me toward the door, but that day he took my hand. The hand is fraught territory, partly because it seems so innocuous with its relative distance from any of the textbook dangerous places: breasts, thighs, ass. Still, someone taking your hand is crushingly intimate. He held on to my hand a moment too long, enough to be fairly described as lingering, and I tightened my grip, fearing he'd pull away* (Dunlop, 2016: 23).

Приклад (10) ілюструє тактильну поведінку знайомих людей, яка припускає наявність між ними певного зв'язку: чоловік іноді легко поплескував дівчину по спині (*he would sometimes pat me lightly on the back*), брав за лікоть (*take me by the elbow*), тримав за руку (*He held on to my hand*). Її реакція свідчить про певний ступінь близькості взаємин з ініціатором дії (*I tightened my grip, fearing he'd pull away*).

Ольфакторні засоби спілкування відповідають за перцептивну сторону комунікації. На основі нюху працює ольфакторний канал. Ольфакторний імідж передбачає формування враження про людину на основі сприйняття запаху, який іде від неї. Запах може притягувати або відштовхувати. Запах людини визначає, як її сприймають інші. Наприклад:

(11) *She gaped at him. Gone was her friend who looked as if he'd been pitchforked into his clothing, and was commonly dusted with hay or horsehair. He wore tight biscuit-coloured breeches with long stockings, a stiff white shirt with a chocolate-coloured waistcoat patterned in silver, and a fitted jacket. He had evidently combed his hair.*

The smell of horse was absent from these clothes, but now he smelled gently of fresh hay. She didn't comment on that, because she'd come to understand this was his personal scent.

No wonder horses liked him! (Westerly, 2022: 75).

У цьому прикладі йдеться про позитивну зміну ольфакторного іміджу юнака, який працював у стайні (*The smell of horse was absent from these clothes*). Із наведеного текстового фрагменту дізнаємося, що раніше його брудний одяг (*commonly dusted with hay or horsehair*) був джерелом негативних одоративних емоцій, оскільки, як зауважує Л. Ставицька, жінки й чоловіки негативно оцінюють запах тварин (Ставицька, 2006: 74). Тепер від хлопця уже не пахло кінями, а ледь чутно пахло свіжоскошеною травою (*he smelled gently of fresh hay*).

До невербаліки також відносять розуміння і використання часу – хронеміку, яка охоплює часові параметри, зокрема, тривалість спілкування, часові показники реплік діалогу, регламентованість часу спілкування, сприйняття часу партнерами комунікації (спізнення, точність, обов'язковість, дотримання регламенту) тощо (Селіванова, 2011: 783). На відміну від простору і руху, власне час спостерігати неможливо. Сприйняття часу – це відображення об'єктивної тривалості, швидкості та послідовності явищ дійсності. Завдяки сприйманню часу відображаються зміни, що відбуваються в навколишньому світі.

Як стверджували древні греки, існує два аспекти часу – *хронос*, або реальний час, та *кайрос*, «час посередині», важливий та значущий момент поза часом-*хроносом*. Аналогічний розподіл є і нині. «Об’єктивний час» вимірюється годинником і календарем. На протиположності цьому кожен із нас має унікальне відчуття часу, яке неможливо виміряти чи розділити з іншими людьми. Це «суб’єктивний час», наше проживання часу, яке виходить за межі реального часу (Джейн, Ленора, 2018: 106–107). Іноді ми відчуваємо, як час летить; в інші моменти він тягнеться повільно, як ніколи, як видно з наведеного нижче прикладу (*time either passed like lightning or stretched out forever*). Варіація суб’єктивного часу, «часу події», впливає з відчуття часу стосовно якоїсь події. Іноді це події, які відбуваються в природі, – пори року, припливи і відпливи, повені чи шторми тощо. У цьому прикладі такими подіями є пори доби – світанок і сутінки (*Dawn and dusk were the only events that mattered*).

(12) *And then, time ceased to exist. It was as if the numbers had been erased from a sundial and the sundial itself had grown pale, like the moon in the sky in full daylight. Without a clock (the one in the little house no longer worked), without a watch (he had never owned one), without a shepherd’s calendar on the wall, time either passed like lightning or stretched out forever. The sun rose, then it set, in almost the same place it had yesterday, a bit earlier each evening, a bit later each morning. Dawn and dusk were the only events that mattered. Between them, something flowed past which wasn’t so much time as life* (Yourcenar, 1994: 112).

4. Висновки. Полісенсорна природа невербальної комунікації забезпечує можливість сприйняття людиною практично всіх біологічно і соціально значимих видів інформації, що надходить із зовнішнього світу. Аналіз фактичного матеріалу зафіксував взаємодію різних видів невербальної інформації, що передається по каналах різної сенсорної модальності, і її взаємодію з власне вербальною інформацією. Комуніканти використовують невербальні засоби для здійснення своїх намірів, як-от: встановлення певного психологічного контакту, вираження емоцій тощо. Невербальна поведінка формує образ комуніканта і розкриває його внутрішній світ.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник. Київ : Академія, 2011. 304 с.
2. Варій М.Й. Загальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
3. Джейн Б.Б., Ленора М.Ю. Прокрастинація. Чому ви вдаєтеся до неї і що можна зробити із цим уже сьогодні / пер. з англ. Ксеніслави Крапки. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. 400 с.
4. Коццолино М. Невербальна комунікація. Теорії, функції, язык и знак / пер. с итал. О.А. Шпиловой. Харьков : Гуманитарный центр, 2015. 224 с.
5. Льюис Х. Язык тела. Руководство для профессионалов / пер. с англ. Ю.С. Вовк. Харьков : Гуманитарный Центр, 2016. 332 с.
6. Морозов А.В. Психология влияния. Харьков : Гуманитарный Центр, 2014. 560 с.
7. Піз А., Піз Б. Мова рухів тіла / пер. з англ. Н. Лавської. Київ : КМ-БУКС, 2017. 416 с.
8. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
9. Серякова И.И. Невербальный знак коммуникации в англоязычных дискурсивных практиках : монография. Киев : КНЛУ, 2012. 280 с.
10. Солошук Л.В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному дискурсі : автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук : 10.02.04. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2009. 42 с.
11. Ставицька Л. Стаття кризь призму запаху. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2006. Вип. 38. Ч. 2. С. 72–78.
12. Cooley Ch. On Self and Social Organization. Chicago : University of Chicago Press, 1998. 259 p.
13. Hall E.T. The Hidden Dimension. New York : Anchor Books, 1990. 217 p.
14. Hall E.T. The Silent Language. Westport : Greenwood Press, 1980. 217 p.
15. Trager G.L. Paralanguage: A First Approximation. *Studies in Linguistics*. 1958. No. 13. Pp. 1–12.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

16. Caponi-Tabery G. Paul Bowles. Woodbridge : Twayne Publishers, 1998. 152 p.

17. Dunlop A. *Losing the Light*. New York : Simon and Schuster, 2016. 336 p.
18. Freeberg L. *In the Bin: Reckless and Rude Stories from the Penalty Boxes of the NHL*. Chicago : Triumph Books, 2001. 228 p.
19. French E.Jr. *Forged in Fire*. Pittsburgh : Dorrance Publishing, 2021. 566 p.
20. Hollinshead D. *Memoir of Shadows*. Morrisville : Lulu.com, 2010. 172 p.
21. Jeffers R. *Vampire Darcy's Desire: A Pride and Prejudice Adaptation*. New York : Simon and Schuster, 2009. 336 p.
22. Monaco S.A. *Landing Home*. Bloomington : Trafford Publishing, 2003. 379 p.
23. Steel F.A. *Miss Stuart's Legacy*. Frankfurt am Main : Outlook Verlag GmbH, 2020. 240 p.
24. Steinman M. *A Frank O'Connor Reader*. New York : Syracuse University Press, 1994. 420 p.
25. Westerly L. *Being Tamzin 2*. Garibaldi Highlands : eXtasy Books Inc., 2022. 177 p.
26. Wildheart A. *Wild Guardian*. Bloomington : Xlibris Corporation, 2010. 232 p.
27. Yourcenar M. *Two Lives and a Dream*. Chicago : University of Chicago Press, 1994. 245 p.

References:

1. Batsyevych, F.S. (2011). *Vstup do linhvistychnoi prahmatyky [Introduction to Linguistic Pragmatics]*. Kyiv: Akademiia Publishing House, 304 p. [in Ukrainian].
2. Varii, M.I. (2007). *Zahalna psykholohiia [General Psychology]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury Publishing House. 968 p. [in Ukrainian].
3. Dzhein, B.B., Lenora, M.Iu. (2018). *Prokrastynatsiia. Chomu vy vdaietesia do nei i shcho mozhna zrobyty iz tsym vzhe sohodni [Procrastination. Why you do it. What to do about it now]*. Lviv: Old Lion Publishing House, 400 p. [in Ukrainian].
4. Kotstsolino, M. (2015). *Neverbalnaia kommunikatsiia. Teorii, funktsii, yazik i znak [Non-verbal Communication. Theories, Functions, Language and Sign]*. Kharkov: Gumanitarnii Tsentr Publishing House. 224 p. [in Russian].
5. Lyuis, Kh. (2016). *Yazik tela. Rukovodstvo dlia professionalov [Body Language. A Guide for Professionals]*. Kharkov: Gumanitarnii Tsentr Publishing House. 332 p. [in Russian].
6. Morozov, A.V. (2014). *Psikhologiya vliyaniya [Psychology of Influence]*. Kharkov: Gumanitarnii Tsentr Publishing House. 560 p. [in Russian].
7. Piz, A., Piz, B. (2016). *Mova rukhiv tila [Body Language]*. Kyiv: KM-BUKS Publishing Company, 416 p. [in Ukrainian].
8. Selivanova, O.O. (2011). *Linhvistychna entsyklopediia [Linguistics Encyclopedia]*. Poltava: Dovkillia-K Publishing House. 844 p. [in Ukrainian].
9. Seriakova, I.I. (2012). *Neverbalnii znak komunikatsii v angloyazichnikh diskursivnikh praktikakh [Non-verbal Sign of Communication in English-Language Discursive Practices]*. Kiev: Kiev National Linguistic University Publishing Centre, 280 p. [in Russian].
10. Soloshchuk, L.V. (2009). *Vzaiemodiia verbalnykh i neverbalnykh komponentiv komunikatsii u suchasnomu anhlomovnomu dyskursi [Interaction of Verbal and Non-Verbal Components of Communication in Modern English-Language Discourse]*. Synopsis Diss. Doctor of Phil. Sciences: 10.02.04. Kyiv: Taras Shevchenko Kyiv National University. 42 p. [in Ukrainian].
11. Stavtyska, L. (2006). *Stat kriz pryzmu zapakhu [Gender in the light of smell]*. *Visnyk Lvivskoho universytetu – Bulletin of Lviv University*. Serii filolohichna. No. 38, 2: 72–78.
12. Cooley, Ch. (1998). *On Self and Social Organization*. Chicago: University of Chicago Press. 259 p.
13. Hall, E.T. (1990). *The Hidden Dimension*. New York: Anchor Books. 217 p.
14. Hall, E.T. (1980). *The Silent Language*. Westport: Greenwood Press. 217 p.
15. Trager, G.L. (1958). *Paralanguage: A First Approximation*. *Studies in Linguistics*. No. 13. Pp. 1–12.

List of Illustrative Materials:

16. Caponi-Tabery, G. Paul Bowles. (1998). *Woodbridge*: Twayne Publishers. 152 p.
17. Dunlop, A. (2016). *Losing the Light*. New York: Simon and Schuster. 336 p.
18. Freeberg, L. (2001). *In the Bin: Reckless and Rude Stories from the Penalty Boxes of the NHL*. Chicago: Triumph Books. 228 p.
19. French, E.Jr. (2021). *Forged in Fire*. Pittsburgh: Dorrance Publishing. 566 p.
20. Hollinshead, D. (2010). *Memoir of Shadows*. Morrisville: Lulu.com. 172 p.
21. Jeffers, R. (2009). *Vampire Darcy's Desire: A Pride and Prejudice Adaptation*. New York: Simon and Schuster. 336 p.
22. Monaco, S.A. (2003). *Landing Home*. Bloomington : Trafford Publishing. 379 p.

23. Steel, F.A. (2020). *Miss Stuart’s Legacy*. Frankfurt am Main: Outlook Verlag GmbH. 240 p.
24. Steinman. M. (1994). *A Frank O’Connor Reader*. New York: Syracuse University Press. 420 p.
25. Westerly, L. (2022). *Being Tamzin 2*. Garibaldi Highlands: eXtasy Books Inc. 177 p.
26. Wildheart, A. (2010). *Wild Guardian*. Bloomington: Xlibris Corporation. 232 p.
27. Yourcenar, M. (1994). *Two Lives and a Dream*. Chicago: University of Chicago Press. 245 p.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2022
The article was received 01 October 2022